

igra u savremenoj porodici

slobodan jakšić

Čovek se igra samo kada je čovek, u punom smislu reči, a u potpunosti je čovek samo kada se igra.

(Fridrik Šiler)

U poznatom delu *Homo ludens* Johan Huizinga smatra da svaka ustanova civilizacije vodi poreklo od prastarih rituala igre, i to od sudnice do škole, od političkih kongresa do muzeja, od religioznih ceremonija do vladajućeg aparata, i zato ističe kako smo »potpuno došli do uverenja da se kultura zasniva na plemenitosti igre, a da bi dostigla najviši nivo stilskog kvaliteta i dostonjstva, mora da prihvati komponente zabave...«

Polazeći od ovog stava, može se reći da i porodica u civilizaciji takođe »vodi poreklo od prastarih rituala igre«. Porodica je bila i ostala svojevrsna igra.

Cilj ovog ogleda je da ukaže na neke socio-psihološke aspekte igre u savremenoj porodici. U okviru ovog cilja biće razmatrana sledeća pitanja:

- Potrebe i mogućnosti za igrom u savremenoj porodici,
- Socio-psihološki značaj igre za porodicu,
- Uzroci otuđenosti igre i porodice u savremenom društву.

POTREBE I MOGUĆNOSTI PORODICE ZA IGROM U SAVREMENOJ PORODICI

Od svog postanka porodica ima potrebu za igrom. Ova potreba proističe prevashodno iz biološko-psihološke i biološke prirode porodice i njenih članova. Sve porodične potrebe, pa i potrebe za igrom, izviru iz funkcija porodice, porodičnog ciklusa (porodične karijere) i stepena patoloških promena u porodici.

Porodične funkcije i igra. Od pamтивeka porodica obavlja niz vrlo značajnih i po društvo celishodnih funkcija. Zahvaljujući ovim funkcijama, ona je odolela zubu vremena i mukotrpne istorije. Savremena nauka o porodici sve njene vrlo razgranate funkcije sažima i deli na: biološko-seksualno-emotivnu, bio-reproducivnu, zaštitnu, ekonomsku i vaspitno-obrazovnu funkciju. U obavljanju ovih funkcija u porodici se dodiruju, prožimaju ili isključuju zbilja i igra.

Po prirodi stvari, vršeći svoju biološko-seksualno-emotivnu funkciju, porodica otvara potreban prostor i za igru. U biološkom svetu ostvarivanje ove funkcije predstavlja svojevrsnu igru. Parenje među životinjama započinje i završava igrom. Odvajajući se od životinja, čovek je i na planu zadovoljavanja svojih seksualnih potreba nedostizno pobegao u visine u odnosu na biološke pretke. Tako je socijalizovan i presocijalizovan zadovoljavanje ove potrebe i učinio je zavisnom i od kulture. Naravno, ovaj proces socijalizacije i humanizacije u zadovoljavanju seksualnih potreba nije suzio prostor za igru, već je samo podstakao potrebu socijalne modifikacije »prirodne« igre i njeno obogaćivanje novim sadržajima i oblicima. Ono po čemu je čovek natkrilio sve životinje, pa i svoje pretke, jeste bogatstvo emocija i mogućnost njihovog ispoljavanja-igre — u toku i posle zadovoljavanja seksualnih potreba. Lociranje biološko-seksualno-emotivnih potreba u brak i porodicu umnogome je umanjilo prostor za igru i donekle institucionalizovalo zadovoljavanje najintimnijih čovekovih potreba.

Postavlja se pitanje koliko je formalna monogamija u tradicionalnoj, patrijarhalnoj porodici potisnula igru prilikom obavljanja biološko-seksualno-emotivne funkcije. Ovo pitanje je nedovoljno istraživano. Međutim, poznato je da svako institucionalno normiranje potreba i ponašanja porodične mikrogrupe i nje-

nih članova sužava prostor slobode i njene manifestacije — igre. Činjenica da su sva patrijarhalna društva kontrolisala obavljanje biološko-seksualno-emotivne funkcije u porodici, svedoči o suženom prostoru igre koja izvire iz ove vrlo značajne funkcije. Višak represije od strane društva i porodice predstavlja kamen spoticanja u razvoju igre prilikom obavljanja biološko-seksualno-emotivne funkcije u porodici. Pojavom profita, kao vrednosne orijentacije kapitalizma, potiskivanje igre iz biološko-seksualno-emotivne funkcije porodice postaje masovnija pojava. Najintimnije čovekove potrebe postaju predmet ponude i potražnje na svemoćnom tržištu. Javlja se prostitucija kao vid ponude, »emocija« na uštrb sadržaja igre, sreće i porodice. Porodica i čovek počinju da se otudaju od svoje prirode i suštine na štetu svih porodičnih funkcija, pa i biološko-seksualno-emotivne.

Ređenjem patrijarhalizma u društvenom, porodičnom i individualnom sistemu vrednosti, stvoreni su pogodniji uslovi za zadovoljavanje biološko-seksualnih i emotivnih potreba ličnosti van porodice. Ova liberalizacija seksualnog ponašanja poznata je pod imenom »seksualna revolucija«. Čini se da ni ova revolucija, ma koliko propagirala seksualnu slobodu, nije u biološko-seksualno-emotivnu porodičnu funkciju vratila igru. Naprotiv, ona je prenošenjem zadovoljavanja seksualnih potreba van institucija još više suzila prostor za ljubavnu igru u porodici.

Bio-reprodukтивne funkcije porodice — rađanje i podizanje mладog pokolenja — takođe je vrlo značajna. Od trenutka rađanja deteta igra postaje sastavni deo porodičnog života. Svako pomanjkanje igre može da bude kobno za razvoj porodične atmosfere, a osobito za harmoničan razvoj deteta, kao ličnosti. Razne kataklizme koje su veštački uzbiljile obavljanje bio-reprodukтивne funkcije porodice na štetu igre, imale su nesagleđive posledice za ukupni fizičko-mentalni i socijalni razvoj deteta i porodice u celini. Patrijarhalna porodica, koja je imala više dece, bila je istovremeno bogatija igrom. Savremena porodica, u kojoj preovlađuje jedno ili dvoje dece, počinje vrlo rano da se uzbiljuje, osobito ako roditelji nemaju smisla za igru i dečju radoznaost. I ovo može da bude jedan od uzroka sve većih nesporazuma i konfliktova u porodici između roditelja i dece.

Obavljanje bio-reprodukтивne funkcije prepostavlja odgovarajuće porodične uslove i potrebno slobodno vreme. Pomanjkanje odgovarajućih stambenih mogućnosti i drugih uslova za igru, kao vremenska teskoba roditelja, zatvaraju vrata igri u porodici. Naročito su pogodene tzv. nepotpune porodice. Posledica ovoga je svesno ili nesvesno proterivanje igre iz porodice i bio-reprodukтивne funkcije. Sredstva masovnih komunikacija i uniformna kultura idu narukvu procesu iseljavanja igre iz porodice, što je samo na porodični plan preneta jedna šira, društvena crta.

Pošto je čovekove potomake najbespomoćniji u odnosu na sve druge potomke, porodica je pozvana da organizuje oblike zaštite deteta. Često je ova zaštita toliko preforsirana da narušava neobaveznost i slobodu, kao pretpostavke igre. Deca postaju žrtve nedovoljne zaštite, a neka plačaju danak velikoj zaštićenosti i izolovanosti. Mnoge porodice biološkim, ekonomskim, moralnim, pravnim i drugim oblicima zaštite toliko uzbiljuju porodičnu atmosferu da stvaraju potomstvo s umanjenim sposobnostima za igru, samostalni i kolektivni život i druge oblike stvaralaštva.

Industrijalizacija i urbanizacija su podstakle proces transformacije patrijarhalne porodice i njenog sistema vrednosti. Ekonomska funkcija (osobito proizvođačka) počela je da se seli iz porodice. Tako je savremena porodica dobrim delom rasterećena od svoje proizvođačko-ekonomske funkcije, koja je svedena na potrošačku. Stvoren je prostor slobodnog vremena i u porodici i u društvu. Na prvi pogled igra može da se vrati u porodicu. Savremeni porodici ona je postala nasušna potreba — »so i hleb«. Ipak, brojne protivrečnosti u savremenom društvu i njegovoj osnovnoj ciliji, s vremenima na vreme, potiskuju igru iz porodice. Naročito prevelika glad porodice za potrošnjom nepovoljno deluje na položaj igre u njoj. Potrošačka groznica u porodici prelasta u svojevrsnu paklenu igru.

Od postanka do danas porodica je bila, i donekle ostala, »škola života«. Svoju vaspitno-obrazovnu ulogu porodice započinje igrom i obavlja pomoću igre. Medusobnom imitacijom roditelji i deca se igraju. Deca vrlo rano počinju da se identifikuju sa svojim »svemoćnim«, »najlepšim« i »najboljim« roditeljima, i time sa njihovim socijalnim ulogama. Ova identifikacija počinje igrom i traje uz podršku igre.

Brojne društvene sile i protivrečnosti klasnog društva, razaračuјућi osnove patrijarhalne porodice i njenog sistema vrednosti, u početku su naglo otrgle igru iz porodice. Deca su najskuplje platila danak industrijalizaciji i urbanizaciji.

Kada se oporavila od snažnog talasa nagle transformacije, demokratska porodica je počela sebi da vraća igru u slobodnom vremenu. U isto vreme, počela je da deli i prenosi svoju vaspitno-obrazovnu funkciju na brojne društvene institucije i da se smelije otvara prema društvenom sistemu vrednosti. Ovo seleđenje vaspitanja i obrazovanja iz porodice na društvene institucije imalo je višestruki značaj za položaj igre u porodici S jedne strane, potreba za igrom počela je da se zadovoljava van porodice, u predškolskoj ustanovi, školi i drugim društvenim ustanovama. S druge strane, deca su kao kreatori igre počela da prenose iz društvenih institucija mnoge igre u porodicu. Masovnija pojava sredstava komunikacija — naročito filma i televizije — dobri delom je umrtila igru u porodici. Ona je postala podanik i ig-

račka televizije. Prodor postvarenog sistema vrednosti u porodicu još više je osakatio igru u njoj.

Iz ovog kraćeg osvrta o porodičnim funkcijama kao izvorima i pokrećima igre može se zapaziti da svako potiskivanje igre iz porodice umnogome otežava uspešno vršenje porodičnih funkcija. Civilizacija je uzbiljila obavljanje porodičnih funkcija na uštrb igre. Ipak, porodica ne može bez igre, a igra ne može bez porodice.

SOCIO-PSIHOLOŠKI ZNAČAJ IGRE ZA PORODICU

Pitanje socio-psihološkog značaja igre za porodicu nedovoljno je istraživano u nauci, i u svetu tako i u nas. Istina, ovo može da bude i predmet posebnog interesovanja i razmatranja. Ipak, pomenućemo nekoliko hipoteza.

Na osnovu istraživanja socijalne antropologije, poznato je da je igranje jedno od univerzalnih obeležja svake porodice, bez obzira na kojem se mestu zemljanih šara nalazila. Pored ovoga, igra predstavlja preteču i okosnicu svake kulture. U isto vreme, igra je višestruko zavisna od kulture.

Imajući sve ovo u vidu, može se reći da igra ima dalekosežan socio-psihološki značaj za porodicu i njene članove, naročito decu. Psiholazi smatraju da najjednostavnije igre u porodici mogu da imaju veoma ozbiljan cilj. Neki uzvikuju kako dete građi svoju ličnost pomoću pravila igre. Razvojna tehnologija je utvrdila da igra, kao sastavni deo porodice, omogućava detetu da uspešnije shvati i kontroliše svet u kojem živi, da blagovremeno »potkreše« i otkloni neke svoje negativne osobine: sebičnost, samouverenost i naglašenu potrebu za dominacijom. Igra omogućava otklanjanje i smanjivanje srodničkog neprijateljstva među starijom braćom i sestrama. Nema sumnje, igra ima dalekosežni vaspitni, terapeutski i moralni značaj u svakoj porodici. Njeno pomanjkanje može da osiromaši i opustoši porodične odnose i društveni život svih njenih članova — naročito dece. Čini se da igra i na planu društvene grupe, kakva je porodica, može da ima ulogu uspešnoga »ambasadora« razumevanja i poverenja.

UZROCI OTUĐENOSTI IGRE I PORODICE U SAVREMENOM DRUŠTVU

Jedan od doprinosova klasika naučnog socijalizma je što su ukazali na pojavu i uzroke otuđenja čoveka i porodice u klasnom društvu. Marks je ukazao na osnovanost antiteze igra — rad. Smatra se da je jedan od problema savremenog društva utvrđivanje da li je igra antiteza rada, da li igra troši a rad proizvodi, da li je igra zadovoljstvo a rad vrednost, itd.

Nema sumnje, igra se u savremenoj porodici nalazi u procesu sudara protivurečnosti društvenih, porodičnih i ličnih vrednosti. Ovaj sudar opštig, posebnog i pojedinačnog ne samo da sužava razvoj mogućnosti za igru, već i proizvodi takve vrste »igara« koje prete ljudskom radu. Čovek je počeo da strepi od sopstvenih inovacija i racionalizacija. Kao bauk savremenog svestra kružne vrednosne orientacije: biznis, potrošnja i novac, s parolama: »Ja sam ono što činim«, »Ja sam onakav kakvog me želite«. Masovna kultura preti da svede čoveka samo na homo economicusa, homo politicus, homo technicus...

Savremena progresivna misao, imajući na umu rastuće protivurečnosti »mašinske civilizacije« i širenje birokratije svih boja, upozorava na to da savremeno čovečanstvo guši »šok sadašnjosti«, a još više mu preti »šok budućnosti«. U ovakvim uslovima porodica se često svodi na svojevrsnu igračku u talasima »šoka sadašnjosti«. Mnogi progresivni mislioci, poput fizičara Vernera Hajzenberga, smatraju da čovečanstvo danas liči na kapetana čiji je brod sagrađen od takvih količina želeta i čelika da magnetna igla njegovog kompasa ne pokazuje više na sever, nego samo još na metalnu masu same lađe koja plovi u krugu kao plen vetrova i morskih struja.

Kao što vidimo, postoje brojni uzroci otuđenosti igre i porodice u savremenom društvu. Svi se oni mogu sažeti pod imenom krize humanističkih vrednosti i borbe za čoveka i njegovo dostojanstvo.

* * *

Na osnovu ovog osvrta na socio-psihološki aspekt igre u savremenoj porodici, može se konstatovati sledeće:

- Igra predstavlja preteču u istoriji nastanka porodice kao društvene institucije. Pojave privatne svojine, klasnog društva i drugih tvorevinu civilizacije dobrim delom su potiskivale igru iz porodice. Međutim, činjenica da je igra odolela brojnim pritiscima svedoči o tesnoj socio-psihološkoj povezanosti porodice i igre.

- Potrebe porodice za igrom izviru iz biološko-socijalne i prirode porodice, odnosno njenih funkcija, porodičnih ciklusa i stepena patoloških promena u porodici.

- Prisustvo igre u porodici zavisi od prisustva igre u društvu. Brojne protivurečnosti u društvu i porodici nisu potisnule igru iz porodice. Svaka institucionalnost porodice potiskuje igru u korist zbilje — rada. Transformacija porodice u slobodnu ljudsku zajednicu otvara široko vrata za povratak igri, ljubavi, toplini i slobodi.

u poseti milanu konjoviću

živim u središtu života

Stvaralačko i životno iskustvo 83—godišnjeg Milana Konjovića, majstora palete i vojvođanskog akademika, čije je delo u više faza, kroz kolorističke mene, izražavalo njegovu burnu slikarsku ličnost, koji je za života postao mit našeg slikarstva, koji je dobio brojna priznanja za svoj rad, kome je posvećena jedinstvena opsežna monografija... dakle, to prebogato umetničko i životno iskustvo opire se svodenju na nekoliko neophodnih, osnovnih uvodnih podataka. Pa ipak, recimo da je slikar rođen u Somboru 1898, kojem je i danas ostao veran, poklonivši gradu 1966. Galeriju u kojoj se stalno smenjuju postavke njegovih dela. Na Akademiju u Prag odlazi 1919, zatim prelazi u Pariz (1924), u kojem 1931. ima prvu izložbu. U Beogradu izlaže 1932. Posle rata (1945) postaje direktor Gradskog muzeja u Somboru. Presudni moment u njegovom posleratnom stvaralaštvu bio je »obračun« sa soc-realismom, na čije napade odgovara izložbom portreta »Ljudi« 1951. Sledi uskoro mnoga priznanja: Orden rada I reda (1958), Nagrada Likovne jeseni (1972), Nagrada oslobođenja Vojvodine (1974), Orden zasluga za narod sa zlatnom zvezdom (1975)... Danas su Konjovićeve slike, kako sam kaže, možda provokativnije nego ikada, postaju »himna životu«... U stalnom je traganju i sumnjama ovaj »vojvođanski Ante«, u stalnom pokretu, od izložbe do izložbe širom zemlje...

- Možda bi bilo najbolje da se vratimo na sam početak Vašeg slikarskog rada, na to da ste oduvek pokazivali izvestan otpor prema »školskom« upoznavanju umetnosti. Naime, malo ste se zadržali na Akademiji u Pragu 1919, malo u pariskoj školi Andre Lota (dve nedelje). Šta je tome razlog, jer tamo su otkriveni likovni zakoni, zakoni, forme, boje, analiziranjem dela starih majstora koja ste i Vi gledali u muzejima i galerijama?

- Prvo, ja ne mogu da radim u društvu. Drugo, odmah sam počeo da se pitam ko će od tih mlađih ljudi postati nešto (i stvarno, valjda je samo jedan postao nešto) u takvim uslovima rada. Jer, to je bio neki činovnički način rada: profesor ti postavi nešto što ćeš da crtaš. A ja sam već bio zreo i taj tempo mi uopšte nije išao. Radio sam dosta dugo jedan rad i na prvoj korekturi dođe Bukovac i kaže zašto radim tako dugo, da bi to trebalo da bude lepše da bi se moglo prodati! Pa zar sam ja došao u hram umetnosti a oni mi govore o prodaji! I o dugom radu. Pa kad je Leonardo, kao genijalni umetnik, mogao da slika Mona Lizu tri godine, onda i ja mogu kao početnik. I, ja tu nišam imao šta da tražim. Akademiju sam napustio jer sam htio da mi kažu zakone slike, jer postoje zakoni; istina, ima malo teorije, nasuprot muzici, kojoj je slikarstvo najsrodnije, gde postoje tomovi